

Emanuele Tupputi, *L'indagine pregiudiziale o pastorale alla luce del m. p. Mitis Iudex Dominis Iesus. Applicazioni nelle diocesi della Puglia*, Urbaniana University Press, Città del Vaticano 2021, s. 240

ks. dr Jan Dohnalik
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW
ORCID 0000-0003-0674-2921
email: j.dohnalik@uksw.edu.pl

Jedną z istotnych nowości papieskiej reformy procesów małżeńskich zawartych w motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (dalej: MIDI) z dnia 15 sierpnia 2015 r. jest dochodzenie (badanie) przedprocesowe czy też duszpasterskie, które ma dopomóc w rozeznaniu sytuacji wiernych w separacji lub rozwiedzionych, którzy mają uzasadnione wątpliwości odnośnie do ważności swojego małżeństwa. Zgodnie z „Zasadami proceduralnymi w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa” dołączonymi do MIDI (dalej: MIDI Zasady) i stanowiących integralną część motu proprio, biskup „na mocy kan. 383 § 1 zobowiązany jest w duchu apostoelskim troszczyć się o małżonków będących w separacji lub rozwiedzionych, którzy z racji uwarunkowań swojego życia porzucili być może praktyki religijne. Biskup dzieli tę troskę duszpasterską z proboszczami (por. kan. 529 § 1 KPK/83) względem tych wiernych, którzy są w trudnej sytuacji” (MIDI Zasady, art. 1). W związku z tym, że Zasady zawarte w MIDI mają za cel „przedstawić niektóre narzędzia, dzięki którym praca trybunałów mogłaby sprostać potrzebom wiernych, którzy proszą o ustalenie prawdy o istnieniu lub nieistnieniu węzła po rozpadzie ich małżeństwa” należy podkreślić, że dochodzenie przedprocesowe lub też duszpasterskie jest pierwszym spośród nich. Zmierza ono „do zapoznania się z ich sytuacją oraz ukierunkowane jest na zebranie

informacji użytecznych dla procesu sądowego, zwykłego lub skróconego. Takie dochodzenie winno mieć miejsce w ramach jednolitego diecezjalnego duszpasterstwa małżeństw” (MIDI Zasady, art. 2).

Powyższa problematyka została wielostronnie omówiona w ciekawej publikacji Emanuele Tupputi, księdza archidiecezji Trani-Barletta-Bisceglie, absolwenta papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego i Papieskiego Uniwersytetu Urbaniana w Rzymie, wikariusza sądowego swojej diecezji. Monografia, zatytułowana “L’indagine pregiudiziale o pastorale alla luce del m. p. *Mitis Iudex Dominis Iesus*. Applicazioni nelle diocesi della Puglia” (Dochodzenie przedprocesowe lub duszpasterskie w świetle motu proprio *Mitis Iudex Dominis Iesus*. Aplikacja w diecezjach [regionu] Puglia) jest rezultatem jego doktoratu, napisanego pod kierunkiem wybitnego kanonisty Luigi Sabbarese. Książka została wydana przez wydawnictwo naukowe Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum (*Urbaniana University Press*) w 2021 roku. Niewątpliwym osiągnięciem publikacji jest nie tylko podjęcie nowatorskiego tematu, ale także ujęcie go z perspektywy zarówno teoretycznej, jak i praktycznej. Ten drugi wymiar jest znany autorowi monografii osobiście, gdyż w swojej macierzystej archidiecezji kieruje urzędem „posługi diecezjalnej przyjęcia wiernych w separacji” (*Servizio diocesano per l’accoglienza dei fedeli separati*).

Monografia, po jednostronicowej przedmowie prof. L. Sabbarese i krótkim wstępie (*introduzione generale*), składa się z trzech rozdziałów i dłuższego zakończenia (*conclusione generale*), w którym na kilkunastu stronach znajduje się obszernie podsumowanie rezultatów badań naukowych oraz praktycznych wniosków odnośnie do przebiegu dochodzenia przedprocesowego lub duszpasterskiego oraz stosownych struktur jakie mają pomóc w jego przeprowadzeniu. Dzieło wieńczy wyczerpująca bibliografia tematu w języku włoskim, angielskim, francuskim i hiszpańskim, a także indeks osób występujących w monografii. Całość liczy 240 stron.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym „Kontekst i natura dochodzenia przedprocesowego lub duszpasterskiego” (*Contesto e natura dell’indagine pregiudiziale o pastorale*) autor ukazuje problematykę badanej instytucji w perspektywie historycznej i dokumentalnej,

a następnie rozwija refleksję odnośnie do jej podwójnego wymiaru: prawnego i duszpasterskiego. Jako dalszy kontekst autor wymienia Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, ze szczególnym uwzględnieniem kan. 1490 KPK/83, w którym znajduje się wskazanie ustanowienia w każdym trybunale stałych obrońców, przede wszystkim w celu pomocy stronom w sprawach małżeńskich. Zostają także zaprezentowane odpowiednie artykuły instrukcji *Dignitas Conubii* które regulują tę problematykę. Następnie autor pochyla się nad przemówieniami papieży do Roty Rzymskiej, od Pawła VI do Franciszka, eksponując te, które dotyczyły tematu relacji między prawnym a duszpasterskim wymiarem procesów małżeńskich. Wreszcie zostają omówione dokumenty Konferencji Episkopatów Włoch (CEI), ukazujące związek między duszpasterstwem rodzin a posługą trybunałów kościelnych. W ramach bliższego kontekstu została ukazana adhortacja apostolska *Evangelii Gaudium*, ze swoim rysem misyjnym i duszpasterskim, oraz dwa synody o rodzinie, które odbyły się w latach 2014-2015. Już pierwszy z nich wezwał do uproszczenia procedury stwierdzenia nieważności małżeństwa i do umożliwienia małżonkom konsultacji z odpowiednio przygotowanymi doradcami. Potem została przytoczona adhortacja Apostolską *Amoris Laetitia* z 2016 roku, która wskazuje na perspektywę towarzyszenia małżonkom w kryzysie. Na zakończenie rozdziału autor analizuje znaczenie spójnika *seu* (który niejednokrotnie jest tłumaczony jako „lub”, może jednak mieć znaczenie „czy też”, „a także”, a polskie tłumaczenie MIDI używa słowa „czyli”), który wiąże ze sobą dwa określenia – „przedprocesowe” i „duszpasterskie”. Autor podkreśla, że jest to spójnik łączny, który wskazuje na równoważne znaczenie dwóch członów, a nie na alternatywę. Badanie, o którym mowa, ma więc dwa aspekty: prawny, choć prowadzone jest jeszcze przed właściwym procesem, a także aspekt duszpasterski. Ten bliski związek dwóch wymiarów dochodzenia jest jednym z podstawowych wniosków z pierwszego rozdziału.

Drugi rozdział „Przebieg odpowiedniego dochodzenia przedprocesowego lub duszpasterskiego” (*Svolgimento di un'adeguata indagine pregiudiziale o pastorale*) wskazuje na różne wymiary i poziomy takiego badania, osoby w nie zaangażowane, konkretne etapy jakie

należy podjąć oraz jego cel i spodziewane wyniki. Na początku ukazana jest podstawowa struktura tego dochodzenia, które ma wymiar parafialny, a także diecezjalny. Na poziomie parafialnym podstawowym podmiotem zaangażowanym w dochodzenie jest „przede wszystkim proboszcz własny lub osoba, która przygotowywała małżonków do zawarcia małżeństwa” (MIDI Zasady, art. 3), którzy powinni współpracować ze strukturami diecezjalnymi. Natomiast na poziomie diecezjalnym kluczową osobą jest biskup, który może powierzyć to zadanie uznanym przez siebie za odpowiednie osobom, czyli „innym duchownym, osobom konsekrowanym lub świeckim” (*Tamże*). Korzystając z wiedzy i doświadczenia wybranych przez siebie osób, biskup powinien ustanowić stabilną strukturę diecezjalną lub – wspólnie z innymi biskupami diecezjalnymi – ponaddiecezjalną, która byłaby zintegrowana z diecezjalnym duszpasterstwem rodzin. Autor proponuje podział na dwa etapy i trzy poziomy dochodzenia. Na pierwszym poziomie występuje pierwszy etap duszpasterskiego rozeznania, który dokonywany jest w parafii przez proboszcza lub jego współpracowników, których podstawowym zadaniem jest wysłuchanie wiernych w kryzysie. Natomiast w drugim etapie, nazwanym w monografii konsultacją zintegrowaną, można rozróżnić jeszcze dwa poziomy (odpowiednio: drugi i trzeci). Na drugim poziomie następuje wstępne ustalenie prawdy o danym małżeństwie ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru prawnego. Efekty takiego rozeznania mogą być różne – od pojednania małżonków, aż do oceny, że istnieją podstawy do stwierdzenia nieważności małżeństwa. W tym drugim ostatnim przypadku konsultacja przechodzi na trzeci poziom, specjalistycznej pomocy kanonicznej, w czasie której po ustaleniu istotnych faktów zostaje wstępnie przeanalizowane, czy są podstawy do starania się o stwierdzenie nieważności i z jakiego tytułu. Jest w tym momencie także miejsce do rozmowy o postawie drugiej strony wobec prośby o stwierdzenie nieważności, a także do wstępnego wskazania świadków i innych środków dowodowych. W ten sposób następuje wdrożenie wskazówek z MIDI: „W ramach dochodzenia duszpasterskiego zbiera się przydatne informacje dla ewentualnego wszczęcia sprawy przed właściwym trybunałem przez małżonków lub

ich adwokata. Należy zbadać, czy strony są zgodne między sobą co do żądania stwierdzenia nieważności” (MIDI Zasady, art. 4). Końcowym etapem takiej konsultacji powinna być pomoc w przygotowaniu skargi powodowej (pozwu), a nawet decydujący wkład w jej zredagowanie: „Po zebraniu wszystkich informacji, dochodzenie kończy się, jeżeli jest taka potrzeba, sporządzeniem skargi celem złożenia jej we właściwym trybunale” (MIDI Zasady, art. 5).

Trzeci i ostatni rozdział monografii, zatytułowany „Ku odnowionemu duszpasterstwu sądowemu. Aplikacje praktyczne” (*Per una rinnovata pastorale giudiziale. Applicazioni pratiche*) opisuje już działającą stabilną strukturę pomocy w archidiecezji Barletta-Bisceglie, a także w innych diecezjach regionu Puglia, jednocześnie przedstawiając postulaty odnośnie do dalszych działań. Struktura „Servizio diocesano per l'accoglienza dei fedeli separati” (*posługa diecezjalna przyjęcia wiernych w separacji*) działająca od 2016 roku w wyżej wymienionej archidiecezji, za którą jest odpowiedzialny autor omawianej monografii, łączy w sobie duszpasterstwo rodzin i pomoc prawnokanoniczną. Konsultanci działający w jej ramach z jednej strony starają się towarzyszyć małżonkom w kryzysie, z drugiej – do pomocy w rozpoznaniu czy istnieją podstawy do stwierdzenia nieważności małżeństwa. W tym ostatnim przypadku, następuje konsultacja techniczno-prawna prowadzona przez adwokatów kościelnych, w której po pogłębionym badaniu przyczyn rozpadu małżeństwa zostaje zaoferowana pomoc w przygotowaniu skargi powodowej (pozwu) i jej złożeniu. Postulatem na przyszłość pozostaje przygotowanie vademecum, „zawierającego istotne wskazania dla jak najbardziej odpowiedniego przeprowadzenia dochodzenia” (MIDI Zasady, art. 3). Autor monografii przedstawia schemat takiego dokumentu, który powinien według niego składać się z ogólnych wskazań, a potem z opisu trzech faz dochodzenia przedprocesowego lub duszpasterskiego: a) fazy bliskiej lub słuchania duszpasterskiego; b) fazy dalszej lub słuchania prawno-kanonicznego; c) fazy kończącej lub przedstawienia prośby. Następnie autor publikacji opisuje różnego typu metody wsparcia wiernych w poszczególnych diecezjach regionu Puglia, gdzie zastosowane środki to wachlarz rozwiązań od stabilnej struktury poprzez

powiązanie ze sobą kilku urzędów, aż do powierzenia tych spraw jedynie biskupowi diecezjalnemu, oficjałowi sądu lub samemu trybunałowi. Autor rozwija myśl, że „diecezja lub kilka diecezji wspólnie, w zależności od ich aktualnego rozmieszczenia, mogą ustanowić stałą strukturę, w ramach której będą świadczyć tę usługę” (MIDI Zasady, art. 3). Zgodnie z powyższym, wnosi propozycję utworzenia stabilnej struktury prawno-duszpasterskiej regionalnej lub między-diecezjalnej, a także przedstawia wiele konkretnych wskazówek jak taka struktura miałaby działać i czym powinna się zajmować. Pośród zadań na przyszłość znajduje się: spotkanie przynajmniej raz na trzy miesiące, aby podsumować działalność i wyciągnąć wnioski; opracowanie *Vademecum*; stymulowanie, promowanie i koordynowanie formacji w tym zakresie, zarówno kapłanów, jak i świeckich odpowiedzialnych za różne dzieła w ramach parafii czy diecezji.

Monografia Emmanuela Tupputi może być inspirująca na kilku płaszczyznach. Autor omawia jedną z najważniejszych nowości wprowadzonych w reformie papieża Franciszka, jednocześnie doceniając moment przedprocesowy, który może mieć wpływ na późniejszy przebieg procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Potraktowanie niezwykle poważnie potrzeby takiego duszpasterskiego dochodzenia może przywrócić zaufanie do sądownictwa kościelnego wiernym i pomóc w ustaleniu prawdy o ich małżeństwie. W świetle przedstawionych treści ważne jest, żeby odpowiednio przygotować proboszczów i inne osoby na poziomie parafialnym do pierwszego rozeznania duszpasterskiego w tej sprawie. Nie mniej istotna jest fachowa pomoc udzielona na poziomie diecezjalnym. Kluczowym postulatem jest propozycja połączenia duszpasterskiego rozeznania sytuacji małżonków z prawnym przygotowaniem do procesu. Wydaje się, że w Polsce, gdzie doradztwo w sprawach o nieważność małżeństwa jest najczęściej albo drugorzędnym działaniem sądów diecezjalnych lub niektórych sędziów, albo prywatnym dziełem adwokatów kościelnych, ustanowienie podobnych struktur lub urzędów jest potrzebą chwili. Ważne jest też, żeby doradztwo prawne zostało zintegrowane z duszpasterską troską o rodziny w kryzysie. Zbudowanie stabilnych struktur w polskich diecezjach, a przynajmniej

w metropoliach, przy jednoczesnym przygotowaniu proboszczów do uwzględnienia w duszpasterstwie rodzin aspektu prawnego, w tym ewentualności procesu o nieważność małżeńską, wydaje się ważnym zadaniem, do podjęcia którego zachęca monografia Emanuele Tupputi.